

Magdalena Ickiewicz-Sawicka

Politechnika Białostocka

ORCID: 0000-0002-1833-3642

m.ickiewicz@pb.edu.pl

Kryminologiczna osnowa islamskiego fundamentalizmu religijnego – wybrane wymiary

Wstęp

We współczesnym świecie, szczególnie w środkach masowego przekazu, nieustannie pojawiają się informacje na temat drastycznych i pełnych przemocy wydarzeń z udziałem przedstawicieli radykalnego (fundamentalistycznego¹) islamu czy precyzyjnie islamizmu². Ideologia ta ujawniła się dopiero w XXI w., wcześniej pojęcie to nie było stosowane w kryminologii, naukach politycznych czy w nauce o stosunkach międzynarodowych. W związku z tym w powszechnej percepcji społecznej panuje stereotyp muzułmanina-terrorysty,

¹ Najprostsza, popularna, intuicyjna definicja fundamentalizmu religijnego identyfikuje to zjawisko jako powrót do źródeł religii, do jej zapomnianych fundamentów – J. Danecki, *Od tłu-macza*, [w:] B. Tibi, *Fundamentalizm religijny*, przeł. J. Danecki, Warszawa 1995, s. 5. Francuski badacz Olivier Roy stwierdza, że nurty konserwujące tradycję religijną, głównie te, które umieszczają się w orbicie oddziaływania islamskiego fundamentalizmu, nie stanowią automatycznego niebezpieczeństwa. Problem zaczyna się w momencie, gdy ruchy te dążą do stworzenia swoich politycznych struktur i reprezentacji. Jeśli przyjmie się, że religijne fundamenty islamu nie zawierają otwartej zachęty do stosowania terroru i nie wyrastają z politycznej interpretacji Koranu, to w miejsce ogólnie przyjętego określenia „fundamentalizm religijny” proponuje się stosowanie zastępczych sformułowań, takich jak: „neofundamentalizm”, „radykalizm islamski”, „totalitarny system religijno-polityczny” lub „islamizacja nowoczesności”. Tendencje fanatyczne kwalifikuje się po stronie dewiacyjnej w postaci ortodoksji, a polityczno-militarystyczne próby użycia religii określa się mianem islamistycznego odchylenia – Z. Kunicki, *Religia. Fundamentalizm religijny i liberalne wyzwania. Od doktryny do postawy*, „Forum Politologiczne” 2005, t. 2, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-306a5a2a-524a-4d47-83de-257e475742ca> (data dostępu: 10.05.2022).

² Islamizm – ideologia polityczna wywiedziona z fundamentalizmu islamskiego. W islamizmie islam jest traktowany nie tylko jako religia, lecz także jako całościowy system polityczny, który powinien regulować prawne, gospodarcze i społeczne aspekty funkcjonowania państwa na bazie literalnej interpretacji Koranu oraz hadisów. Islamizm to rygorystyczne przestrzeganie zasad islamu połączone z dążeniem do wprowadzenia ustroju państwowego opierającego się na religijnym prawie islamu. Szerzej zob. E. Sivan, *Radykalny islam*, przeł. A. Kosior, Kraków 2005, s. 32–44 i 45–67; G. Kepel, *Fitna. Wojna w sercu islamu*, przeł. K. Pachniak, Warszawa 2006, s. 244–249.

który w samobójczym zamachu pragnie zabić jak największą liczbę niewinnych, przypadkowych ofiar. Z punktu widzenia kryminologii i prawa karnego terroryzm samobójczy jest zjawiskiem zorganizowanym. Terrorysta zaś czuje się zobowiązany wobec grupy, swojego społecznego systemu oraz wspólnego losu³.

W związku z powyższym niezwykle rzadko podaje się informacje na temat zamachów terrorystycznych (w tym także samobójczych) rzetelnie, obiektywnie, z poszanowaniem wszystkich stron konfliktu. Tego typu informacje zwykle są prezentowane szybko, sugestywnie, a przede wszystkim mają wzbudzić strach, lęk i przerażenie.

Do szerokiego grona odbiorców incydentalnie docierają pogłębione studia czy analizy dotyczące skomplikowanego i różnorodnego świata islamu, także mającego radykalne oblicze. Tego rodzaju publikacje z jednej strony są zbyt specjalistyczne (hermetyczne) i kierowane wyłącznie do środowiska naukowego, z drugiej zaś niektóre z nich odznaczają się niskim poziomem wiedzy, stronniczością i europocentrycznym podejściem do islamu. W związku z tym w niniejszym tekście został zaprezentowany wybrany odłam radykalnej religii muzułmańskiej, głównie w kontekście informacyjnym, edukacyjnym, a nie ideologicznym czy światopoglądowym. Zagadnienie to zostanie podjęte z perspektywy nauk penalnych, szczególnie kryminologii, z uwzględnieniem politycznego i socjologicznego aspektu radykalnych ruchów religijnych.

Islam⁴ – główne nurty

Różnorodność świata islamu jest niebywale rozbudowana. Wbrew potocznej opinii, że ten świat to monolit, posiada on wiele odłamów i nurtów; podobnie jak chrześcijaństwo. Na Bliskim Wschodzie, a dokładniej Środkowym Wschodzie (*Middle East*), wyznawcy islamu traktują chrześcijan jako tzw. krzyżowców. Przeważająca większość muzułmanów funkcjonują w dwóch głównych odmianach: szyici i sunnici. W odniesieniu zaś do chrześcijaństwa także wyróżniamy dwa zasadnicze nurty: rzymski katolicyzm⁵ i prawosławie⁶. Nie oznacza to jednak, że przytoczony podział jest skończony. Chrześcijaństwo to także luteranie, protestanci, anglikanie, adwentyści, zielonoświątkowcy oraz tzw. ruchy pentakostalne (szczególnie w Ameryce Południowej). W islamie zaś wyróżnia się, oprócz sunnitów i szyitów, charydżytów, alawitów, wahhabitów,

³ W. Filipkowski, R. Lonca, *Analiza zamachów samobójczych w aspekcie kryminologicznym i prawnym*, cz. I, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2010, nr 2(10), s. 14.

⁴ Według statystyk prowadzonych przez The Pew Research Center’s Forum on Religion & Public Life islam wyznaje około 1,6 mld ludzi, czyli 23% wszystkich zadeklarowanych wierzących, co stanowi, zaraz po chrześcijaństwie, drugi wynik na świecie.

⁵ Katholikos – z jęz. gr. ‘powszechny’.

⁶ Orthodoxy – z jęz. gr. ‘prawowierność’.

dżihadystów, bektaszytów, salafitów, sufitów itp. Niektóre z nich prezentują skrajną, autorytarną, pochodząca wręcz ze średniowiecza wersję islamu.

Najważniejszym dążeniem muzułmańskich organizacji fundamentalistycznych jest oparcie funkcjonowania państwa na prawie islamu. Jej wyznawcy dążą do całkowitego podporządkowania prawa i zasad społecznych regułom Koranu. „Fundamentalizm religijny, zazwyczaj jako radykalny odłam, ukrywa w sobie idee autokratyczne, a dążąc do realizacji swoich zamierzeń, stosuje różnorodne formy walki, w tym przede wszystkim terror”⁷. Fundamentalizm religijny to przede wszystkim określona koncepcją państwa i prawa, a terroryzm – w tym kontekście – to zjawisko skrajne i ekstremalne⁸. Jednak o wartości religijnego przesłania stanowi także sposób jego praktycznego wykorzystania.

Tezę tę potwierdza Jean Delumeau, który uważa, że wyzwolone spod kontroli rozumu *sacrum* wtrąca człowieka między skrajności: budzi skrajną nienawiść do wrogów i skrajną miłość do zwolenników⁹. W związku z tym terroryzm motywowany wiarą jest wyjątkowo niebezpieczny i kryminogenny.

W 1996 r. Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła definicję zakładającą, że działania terrorystyczne to akty przestępcze skierowane przeciwko innemu państwu lub ludności państwa oraz te, które obliczone są na wywołanie stanu terroru w umysłach oficjalnych osobistości lub grup osób albo całego społeczeństwa¹⁰. Definicję terroryzmu przyjęli też w dniu 20 września 2001 r. ministrowie spraw wewnętrznych państw członkowskich Unii Europejskiej: „Aktem terrorystycznym są wszelkie celowe akty popełniane przez pojedyncze osoby lub organizacje przeciwko jednemu lub kilku państwom, ich instytucjom lub ludności, w celu zastraszenia oraz poważnego osłabienia lub zniszczenia struktury politycznej, gospodarczej i społecznej kraju”¹¹. Ponadto polski prawnik Tadeusz Hanausek określa terroryzm jako „zaplanowaną, zorganizowaną i zazwyczaj uzasadnioną ideologicznie, a w każdym razie posiadającą polityczne podłoże motywacyjne działalność osób lub grup (...), polegającą na zastosowaniu środków fizycznych, które naruszają dobra osób postronnych, tj. takich, które nie dały wyrazu swemu negatywnemu nastawieniu do aktu terrorystycznego, jego celu lub uzasadnienia, ani nawet do określonej ideologii czy zapatrywań”¹².

⁷ W. Zubrzycki, *Fundamentalizm religijny w islamie*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2016, nr 23, s. 286–299.

⁸ Ibidem.

⁹ J. Delumeau, *Strach w kulturze Zachodu*, przeł., A. Szymanowski, Warszawa 1986, s. 149.

¹⁰ Brzmienie zbliżone do definicji terroryzmu zaproponowanej przez Ligę Narodów w projekcie konwencji dotyczącej zapobiegania terroryzmowi. Konwencja Ligi Narodów została przyjęta w 1937 r., jednak nigdy nie weszła w życie. Zob. J. Piwowarski, J. Depo, P. Pajorski, *Fundamentalizm islamski a terroryzm w XXI wieku*, Kraków 2015, s. 13.

¹¹ J. Pawłowski, *Terroryzm we współczesnym świecie*, Warszawa 2001, s. 12.

¹² T. Hanausek, [w:] G. Kędzierska (red.), *Organizacyjne i prawne aspekty działań antyterrorystycznych*, Szczytno 2002, s. 8.

Ze względu na ograniczone ramy tego artykułu zostaną opracowane (głównie informacyjnie) dwa główne nurty (sunnici i szyici) oraz odłam wahhabicki, który jednoznacznie prezentuje fundamentalistyczne oblicze islamu, nierzadko o kryminogennym charakterze:

- sunnici – główne ugrupowanie w islamie (ok. 90% wyznawców). Doktryna sunnitów rozwinęła się w toku walk politycznych o władzę w początkowym okresie islamu; sunnici (z jęz. arab. *ahl as-sunna wa al-dżama'a* ‘ludzie tradycji i wspólnoty’) nie uznawali aspiracji szyickich imamów do sprawowania zwierzchności nad wszystkimi muzułmanami. Zasady prawa sunnickiego¹³ i szyickiego (szkoła dżafarytów) różnią się jedynie detalami. Mimo tych niewielkich różnic oba nurty zarzucają sobie odstępstwo od zasad islamu, nawołując czasem wręcz do podjęcia dżihadu przeciwko sobie (np. wojna iracko-irańska 1980–1988). Niestety, wysiłki teologów muzułmańskich, którzy od XIX w. podejmują starania scalenia owych doktryn, są niszczone przez polityków¹⁴;
- szyici – nazwa nurtu religijnego i politycznego w islamie; reprezentowany przez liczne ugrupowania (szii'a partia, stronnictwo), opowiadające się za prawem czwartego kalifa „sprawiedliwego” Alego Ibn Abi Taliba (656–661), brata stryjecznego i zięcia proroka Mahometa, oraz jego potomków do sprawowania zwierzchności nad wszystkimi muzułmanami. Ponieważ po śmierci Alego jego potomkom nigdy nie udało się zdobyć władzy, wystąpili jako opozycja wobec panujących kalifów, uważając ich za uzurpatorów i walcząc z nimi otwarcie lub skrycie (m.in. kierując się koncepcją takijji, czyli nieujawnienia swoich szyickich poglądów)¹⁵. Wynikiem takiej postawy było upowszechnienie w szyizmie mistycyzmu oraz otaczanie kultem imamów szyickich, następców Alego. Charakterystyczne dla szyizmu jest oczekiwanie na powrót (radża, tj. paruzja) ostatniego z imamów (który nie umarł, a „znikł”), jako zbawcy całej ludzkości (tj. mahdiego)¹⁶. W VIII w. powstała odrębna szkoła prawa muzułmańskiego w szyizmie stworzona przez szóstego imama Dżafara as-Sadika, tzw. dżafarycką. Różnice między ugrupowaniami szyickimi zależą od liczby potomków Alego uznawanych za imamów; największą grupę stanowią imamaci uznający 12 imamów szyickich, z których ostatni żył w IX w. (gł. Iran, Irak, niektóre kraje Zatoki Perskiej). Isma'iliści uznają 7 imamów. Ugrupowanie to rozpadło się na wiele podgrup, m.in. Fatymidów (panujących w Egipcie w X–XII w.), nizarytów, bohorów w Indiach, druzów. Zajdyci uznają zaś 4 lub wg innej klasyfikacji 5 imamów

¹³ Islam sunnicki składa się z czterech szkół: malikickiej, hanbalickiej, szafi'ickiej, hanafickiej.

¹⁴ Hasło: sunnici, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3981378> (data dostępu: 11.07.2023).

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Hasło: szyici, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/szyizm;3983753.html> (data dostępu: 11.07.2023).

(przetrwali głównie w północnym Jemenie). Spośród różnych wczesnych skrajnych ugrupowań szyizmu przetrwali nusajryci (zw. też alawitami)¹⁷. W historii islamu szyici odegrali ważną rolę jako jedna z podstawowych grup opozycyjnych wobec władzy, a jednocześnie wprowadzająca do islamu wiele nowych wartości kulturowych, religijnych i filozoficznych. Ponadto przyczynili się do zdobycia władzy przez największą dynastię kalifów muzułmańskich Abbasydów (750–1258). Szyici doprowadzili również do zwiększenia politycznego znaczenia islamu, zwłaszcza gdy islam szyicki stał się religią państw w Persji za dyn. Safawidów (1502–1736) oraz obecnym Iranie¹⁸. Istotna różnica pomiędzy sunnitami a szyitami polega głównie na tym, że szyici mają hierarchiczną kastę wyższych duchownych, ajatollahów, podczas gdy islam sunnicki ma swoje religijne, prawne i polityczne autorytety, ale nie ma jednego zwierzchnika. Tymczasem w szyizmie ajatollah może być zarazem przywódcą duchowym, jak politycznym, a nawet, jak w Iranie, pierwszą osobą w państwie¹⁹;

- wahhabici – kierunek teologiczny w islamie stworzony przez teologa i reformatora religijnego Muhammada Ibn Abd al-Wahhaba (1704–1792), teolog hanbalickiej szkoły prawa muzułmańskiego i twórca wahhabizmu. Kontynuatorzy Fayśal Ibn ‘Abd al-Azīz, z dynastii saudyjskiej (1905–1975) – król Arabii Saudyjskiej od 2 listopada 1964 r.²⁰ Wahhabicki nurt w islamie to islam pustyni, prymitywny, atawistyczny surowy i oparty na hierarchii i karności. Gabriele Marranci wywodzi ten charakter islamu wprost z lokalnych uwarunkowań, gdzie niewielka gęstość zaludnienia w terenie pustynnym sprzyjała bezpośredniej relacji ze światem nadprzyrodzonym. Niebezpieczne dla życia otoczenie wymuszało surowe warunki życia we wspólnocie, a ponieważ początkowo brak było wykształconego duchowieństwa, to lokalne tradycje bezwiednie przenikały się z islamem. Gdyby nie odkrycie w Arabii Saudyjskiej ogromnych złóż ropy naftowej w latach 30. XX w. i jej masowy eksport od lat 70. ubiegłego stulecia, wahabizm byłby jedynie marginalny. Obecnie saudyjscy wahabici kontrolują ponad 150 meczetów we Francji, często wybudowanych za pieniądze prywatnych fundacji powiązanych z Rijadem. We Włoszech do wahabitów należy 60% meczetów. Po wojnie domowej na Bałkanach wielka fala saudyjskich pieniędzy trafiła również do Bośni. Jak twierdzi Peter Cockburn, dziennikarz i autor książki *The Rise of Islamic State*, dla stosunkowo niewielkich społeczności muzułmańskich w krajach Zachodu ekskluzywizm wahabizmu niejednokrotnie

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1638919,1,szyici-i-sunnici-skad-sie-bierze-konflikt-miedzy-nimi.read> (data dostępu: 12.12.2023).

²⁰ Hasło: wahhabizm, <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/wahhabizm;1.html> (data dostępu: 12.07.2023).

okazał się ratunkiem przed rozmyciem się w dominującej kulturze. W latach 90. XX w. nastąpił rozkwit wahabizmu w byłych republikach radzieckich, przede wszystkim w Kazachstanie i w Czeczenii. Z tego samego źródła finansowane były pierwsze wahabickie madrasy (szkoły religijne) w Pakistanie, Afganistanie, nowy kampus Al-Azhar w Kairze i „eksport” w sumie 25 tys. wahabickich duchownych do Indii²¹. Niniejszy głos wzmacnia Karen Armstrong²², twierdząc, że saudyjskie środki finansowe na całe pokolenia zatrzymały proces akomodacji islamu do współczesnego, zglobalizowanego świata, co było zawsze wielką siłą tej religii.

Fundamentalizm religijny a terroryzm i przestępczość zorganizowana

„Nowe, silne motywy, szczególnie religijne, w połączeniu z łatwym dostępem do zasadniczych informacji na temat broni masowej zagłady i jej podstawowych składników mogą zapowiadać nastanie jeszcze bardziej krwawej i niszczycielskiej epoki przemocy niż wszystko, co widzieliśmy dotychczas”²³. Obecnie tuż za polską granicą obserwujemy nie tylko akty zbrodni wojennych, ale także wzmoczoną aktywność zorganizowanych grup przestępczych²⁴ oraz pojawienie się nowej generacji terrorystów²⁵. Jak słusznie podkreśla Ryszard Lonca, gdyby strategie antyterrorystyczne były opracowywane i wdrażane przez kompetentnych specjalistów oraz nie były motywowane politycznie, większość tego typu ataków została by udaremniiona lub co najmniej zmniejszone byłyby ich skutki. Przykładowo w 1996 r. zostały zignorowane zarówno raporty, jak i prognozy dotyczące zmiany *modus operandi* międzynarodowego terroryzmu islamskiego, który modyfikuje formy swojej przestępczej działalności²⁶, m.in. łącząc ją z zorganizowanymi grupami przestępczymi o charakterze zbrojnym. Tego rodzaju hybrydy wykorzystują finansowe, gospodarcze i społeczne mechanizmy globalizacji oraz posługują się anonimowym systemem przypiły-

²¹ Ł. Wójcik, *Islam eksportowy*, „Polityka” z 21 marca 2017 r., nr 3103, s. 56, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1698344,1,saudowie-promuja-na-swiecie-toksyyczna-wersje-islam-u.read> (data dostępu: 12.07.2023).

²² Szerzej: K. Armstrong, *W imię Boga. Fundamentalizm w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie*, przeł. J. Kolczyńska, Warszawa 2005.

²³ Zob. B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, przeł. H. Pawlikowska-Gannon, Warszawa 2001, s. 197.

²⁴ Zob. Z. Parafianowicz, *Śniadanie pachnie trupem (Ukraina na wojnie)*, Kraków 2022.

²⁵ Na temat organizacji terrorystycznych szerzej: <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/> (data dostępu: 1.01.2023).

²⁶ R. Lonca, *Polska wobec obecnych zagrożeń terroryzmu globalnego*, [w:] E.W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny. Terroryzm. W ujęciu praktycznym*, Kraków 2005, s. 395 i nast. Na temat metod i kategorii międzynarodowych aktów terrorystycznych zob. B. Hołyst, *Kryminologia*, wyd. piąte, Warszawa 1994, s. 85 i nast.

wu kapitału. Poparcie tej tezy można znajdujemy na łamach „Forbesa”, gdzie izraelski dziennikarz Itai Zehorai charakteryzuje kolejne organizacje przestępcze i terrorystyczne pod kątem regionu działania, celów, stosowanych metod i zasobów finansowych; wymienia również główne źródła ich finansowania:

1) ISIS – roczny obrót: 2 mld dol., główne źródła finansowania: handel ropą, porwania i okupy, ściąganie haraczy i podatków, napady na banki i grabieże;

2) Hamas – roczny obrót: 1 mld dol., główne źródła finansowania: podatki i opłaty, pomoc finansowa i darowizny (zwłaszcza z Kataru)²⁷;

3) Hezbollah – roczny obrót: 500 mln dol., główne źródła finansowania: pomoc finansowa i darowizny (zwłaszcza z Iranu), produkcja narkotyków i handel nimi;

4) Talibowie – roczny obrót: 400 mln dol., główne źródła finansowania: handel narkotykami (głównie produkcja opium i heroiny), opłaty i podatki od sponsorów, pomoc finansowa i darowizny;

5) Al-Ka’ida – roczny obrót: 150 mln dol., główne źródła finansowania: pomoc finansowa i darowizny, porwania, okup i handel narkotykami;

6) Lashkar-e-Taiba (Armia Sprawiedliwych) – roczny obrót: 100 mln dol., główne źródła finansowania: pomoc finansowa i darowizny;

7) Al-Shabab – roczny obrót: ok. 70 mln dol., główne źródła finansowania: porwania i okup, nielegalny handel i działalność piracka, opłaty od sponsorów i podatki;

8) Boko Haram – roczny obrót: 25 mln dol., główne źródła finansowania: porwania i okup, opłaty i podatki, ochrona, napady na banki i grabieże²⁸.

Z kolei autorzy raportu *Financing of the Terrorist Organisation Islamic State in Iraq and the Levant (ISIL) 21*, opublikowanego w lutym 2015 r. przez Financial Action Task Force, wskazali pięć głównych źródeł finansowania tzw. Państwa Islamskiego:

– bezprawny przychód pochodzący z terytoriów okupowanych przez tzw. Państwo Islamskie, uzyskany z płańdowania banków, wymuszania, kontroli pól naftowych i rafinerii, kradzieży aktywów ekonomicznych oraz bezprawnego opodatkowania towarów i gotówki przesyłanych tranzytem przez te terytoria (podatek wynosił 2% wartości tych towarów lub gotówki),

– uprowadzenia dla okupu (rocznie tzw. Państwo Islamskie potrafiło uzyskać sumy 30–50 mln dol.),

²⁷ K. Karolczak, *Finansowanie terroryzmu – zarys problematyki*, https://www.abw.gov.pl/ftp/foto/Wydawnictwo/terroryzm/nr2/9-artykul_K_Karolczak.pdf (data dostępu: 13.07.2023); *The world's 10 richest terrorist organizations*, „Forbes” z 12 grudnia 2014 r., <http://www.forbes.com/sites/forbesinternational/2014/12/12/the-worlds-10-richest-terrorist-organizations/#3336a6802ffae> (data dostępu: 13.07.2023).

²⁸ Ibidem.

- donacje otrzymywane od organizacji non profit,
- wsparcie materialne otrzymywane na zasadzie FTF (ang. *friend to friend*),
- fundusze zdobywane za pośrednictwem nowoczesnych sieci komunikacyjnych (portale społecznościowe)²⁹.

Fakt zagrożenia bezpieczeństwa światowego i regionalnego przez międzynarodową przestępczość zorganizowaną po raz pierwszy odnotowano w raporcie Organizacji Narodów Zjednoczonych z 1994 r., dotyczącym Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (*United Nations Development Programme*)³⁰. Raport wyraźnie wskazuje, że aktywność międzynarodowych grup przestępczych rozciąga się na wiele dziedzin życia, począwszy od globalnego zanieczyszczenia środowiska, poprzez wspieranie rebeliantów w lokalnych konfliktach zbrojnych³¹, nielegalny obrót środkami odurzającymi, terroryzm, konflikty etniczne, do dezintegracji społecznej. Wszystkie te czynniki potwierdzają bezdyskusyjnie, że „współcześnie terroryzm i przestępczość zorganizowana stanowią jedno z głównych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego”³². Problem jest na tyle istotny, że nie istnieje jedna uniwersalna definicja terroryzmu i – jak słusznie podkreśla Emil Pływaczewski – interpretację tego terminu należy rozpatrywać w określonych kontekstach:

a) politycznym – brak ogólnoświatowego, politycznego poparcia walki z terroryzmem oraz znaczne zróżnicowanie globalnych, regionalnych i lokalnych interesów państw i innych aktorów międzynarodowych. Ponadto terroryzm jest silnie zakorzeniony w religii i ideologii, zaś te zjawiska cechują się rozbudowanym kapitałem społecznym i relacyjnym oraz dysponują rozbudowaną siecią logistycznych powiązań³³;

b) specyfiki samego zjawiska terroryzmu, które odznacza się płynnością, zasięgiem dokonywanych zamachów, szerokim wykorzystaniem najnowszych technologii, posługiwaniem się Internetem, sieciami społecznościowymi, obrotem bezgotówkowym, bankowością elektroniczną, elektroniką precyzyjną itp.³⁴

²⁹ K. Karolczak, op. cit.; *Financing of the terrorist organisation Islamic State in Iraq and the Levant*, www.fatf-gafi.org/topics/methodsandtrends/documents/financing-of-terrorist-organisation-isil.html (data dostępu: 13.07.2023).

³⁰ Zob. S. Redo, *Uzbekistan i Narody Zjednoczone w walce z międzynarodową przestępczością zorganizowaną*, [w:] T. Bodio (red.), *Uzbekistan. Historia – społeczeństwo – polityka*, Warszawa 2001, s. 469. Zob. United Nations Development Programme, *Human Development Report 1994*, New York 1994, s. 22.

³¹ Obecnie dotyczy to postaci badające najbardziej znanego handlarza bronią Wiktora Buta. Zob. R. Leniarski, *Handlarzu Śmiercią, Wiktorze Bucie, Rosja nie zapomniła twojego milczenia*, <https://wyborcza.pl/7,75399,29245241,handlarzu-smiercia-wiktorze-bucie-rosja-nie-zapomniała-twojego.html> (data dostępu: 1.01.2023).

³² E.W. Pływaczewski, *Wokół związków pomiędzy terroryzmem a przestępczością zorganizowaną*, [w:] K. Indecki (red.), *Przestępczość terrorystyczna. Ujęcie praktyczno-dogmatyczne*, Poznań 2006, s. 48–62.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

Ponadto działalność terrorystyczna połączona ze zorganizowaną przestępczością nierzadko jest politycznie identyfikowana jako z jednej strony walka narodowowyzwoleńcza (np. działalność Armii Wyzwolenia Kosowa³⁵), z drugiej zaś jako sponsor terroryzmu państwowego (np. uznanie przez Parlament Europejski Federacji Rosyjskiej za państwo stosujące terroryzm³⁶). Toczy się ona głównie w następujących sferach: politycznej, energetycznej, chemicznej, nuklearnej (liczne groźby użycia taktycznej broni jądrowej w trakcie wojny rosyjsko-ukraińskiej przez Władimira Putina), ale także religijnej (wypowiedzi Patriarchy Rosji i Wszechrusi Cyryla na temat charakteru tej wojny)³⁷.

Należy zatem wyraźnie stwierdzić, że istnieją realne związki pomiędzy religią (szczególnie w fundamentalnej formie), państwem a strukturami zorganizowanej przestępczości. Owa triada realnie odzwierciedliła się już wcześniej, m.in. w postaci tzw. Państwa Islamskiego (DAESZ).

ISIS (DAESZ) jako fundamentalistyczna wersja ideologii islamizmu – geneza ISIS³⁸

Historia tzw. Państwa Islamskiego³⁹ rozpoczęła się w 2004 r., kiedy w Iraku po połączeniu kilku mniejszych grup islamistycznych pod przywództwem Abu Musaba az-Zarqawiego doszło do powstania zbrojnej organizacji

³⁵ Zob. M. Ickiewicz-Sawicka, *Serbsko-albański konflikt o Kosowo. Studium kryminologiczne*, Białystok 2019.

³⁶ <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/press-room/20221118IPR55707/parlament-europejski-oglasza-rosje-panstwem-sponsorujacym-terroryzm> (data dostępu: 1.01.2023). Wcześniej „tradycyjnie” krajami sponsorującymi terroryzm były: Kuba, Libia, Iran, Irak, Północna Korea, Sudan czy Syria.

³⁷ „Zmasowany atak rosyjski na Ukrainę 24 lutego br. stał się źródłem polaryzacji postaw duchowieństwa Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego. Część duchownych, na czele z patriarchą Cyrylem, poparła agresję. Inni dystansowali się od decyzji Władimira Putina i postawy patriarchy czy wręcz protestowali przeciwko wojnie. Dalsze walki w Ukrainie oraz rosnąca liczba ofiar cywilnych mogą skutkować wzrostem tendencji separatystycznych w Ukrainiejskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego, co istotnie osłabi wpływy Cerkwi rosyjskiej w Ukrainie” – A. Szabeciuk, *Święta wojna Patriarchy Cyryla*, komentarz ISS nr 563 (75/2022), <https://ies.lublin.pl/komentarze/swieta-wojna-patriarchy-cyryla/> (data dostępu: 1.01.2023).

³⁸ Według Janusza Daneckiego pojęcie Państwo Islamskie stało się praktycznie oficjalną nazwą, mimo że przymiotnik „islamski” jest neologizmem. Został on stworzony i rozpropagowany pod wpływem języków zachodnich w latach 70. XX w. i zastąpił pierwotne określenie „muzułmański”. W literaturze anglojęzycznej zaś najpopularniejszymi nazwami są: ISIS (*Islamic State of Iraq and Syria*; *Islamic State of Iraq and al-Sham*) oraz ISIL (*Islamic State of Iraq and Levant*). Ponadto stosuje się także zwroty pochodzące bezpośrednio z języka arabskiego: *Al Dawlah* (‘Państwo’) lub *Da’esh/Da’ish*. Stanowi to akronim arabskich słów: *ad-Dawlah al-Islāmiyah fī l-Irāq wa-sh-Shām*, które w języku angielskim uzyskuje nazwę ISIS: Państwo Islamskie Iraku i Syrii – M.G. Bartoszewicz, *Siła czy przesilenie? Działalność i znaczenie Państwa Islamskiego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2020, nr 20(22), s. 39.

³⁹ Zob. Z. Laub, *The Islamic State*, <https://www.cfr.org/backgrounder/islamic-state,2016> (data dostępu: 10.05.2022).

przestępczej – samozwańczego kalifatu na terenach Syrii i znacznej części rozpadającego się Iraku. Państwo Islamskie, jak podkreśla Jürgen Todenhöfer, było jedną z konsekwencji wojny w Iraku⁴⁰, a jego twórcy, jak dodaje Patrick Cockburn, pragnęli zmieniać świat za pomocą siły i przemocy⁴¹.

W szerszym kontekście historycznym zjawisko tego rodzaju terroryzmu międzynarodowego nasiliło się po zakończeniu II wojny światowej i nabrało szczególnego znaczenia na Bliskim Wschodzie⁴². Na pierwszy plan w kontekście terroryzmu wysuwa się ciągle istniejący konflikt palestyńsko-żydowski. Drugi plan był związany z ruchami antykolonialnymi, których siła zaczęła słabnąć pod koniec lat 70. ubiegłego stulecia. Oba nurty charakteryzują się powstaniem organizacji, które dla osiągnięcia celu politycznego posługują się przemocą. Następnymi ruchami tego rodzaju były organizacje motywowane religijnie (patrz: zamieszczone wcześniej rozważania na temat działalności Braci Muzułmanów), a także ugrupowania, takie jak Hamas i Hezbollah oraz inne, działające np. w Iranie czy Afganistanie. Niemniej jednak istotnym czynnikiem determinującym powstanie i rozwój takich ugrupowań była amerykańska interwencja w Iraku i jego okupacja. Wówczas zrodziła się idea utworzenia na okupowanym terytorium aktywnej organizacji bojowej i jednocześnie działającej w ramach struktur dżihadystycznych tworzonych pod egidą Al-Kaidy⁴³ (inaczej: Al-Kaida Iraku). Plan az-Zarkawiego zakładał wielopłaszczyznowe destabilizowanie sytuacji wewnętrznej w Iraku. Działania te obejmowały nie tylko walki zbrojne. Ich celem były także zamachy bombowe, zabójstwa polityczne, egzekucje pracowników organizacji międzynarodowych oraz przedstawicieli władz państwowych i lokalnych. W 2006 r. az-Zarqawi zginął w bombardowaniu przeprowadzonym przez Amerykanów, a nowym przywódcą opisywanej organizacji został Abu Ajjub al-Masri. Organizacja ta sukcesywnie zmieniała nazwę: w latach 2006–2013 było to Islamskie Państwo w Iraku,

⁴⁰ J. Todenhöfer, *ISIS od środka. 10 dni w „Państwie Islamskim”*, przeł. E. Kowynia, Kraków 2015, s. 9.

⁴¹ P. Cockburn, *The rise of the Islamic State*, New York–London 2015, s. 8; M.G. Bartoszewicz, op. cit., s. 40.

⁴² M.M. Dziekan, K. Zdulski, R. Bania, *Arabska wiosna i świat arabski u progu XXI wieku*, Łódź, 2020, s. 126–140.

⁴³ Minister obrony Francji Florence Parly potwierdziła, że 3 czerwca francuski kontyngent w Mali 3 zlikwidował Abdelmaleka Droukdała – szefa Al-Kaidy w Afryce Północnej. Został on zabity w zasadzce w pobliżu miasta Tessalit na północy kraju. Abdelmalek Droukdał (bądź Droukdel), znany również jako Abou Moussab Abdelwadoud, był z zawodu inżynierem. Wcześniej walczył w Afganistanie. Gdy pod koniec 2004 r. objął funkcję emira salafickiej grupy nauczania (kaznodziejstwa) i walki, stosunkowo szybko przekształcił ją w lokalną gałąź Al-Kaidy. Powstanie AQMI ogłoszono w 2007 r. Północne rejony Mali zostały opanowane grupy dżihadystów związane z Al-Kaidą w marcu i kwietniu 2012 r. Islamiści zostali stamtąd wyparci w wyniku francuskiej interwencji zbrojnej, rozpoczętej w styczniu 2013 r. Jednak całe obszary kraju wciąż pozostają poza kontrolą sił malijskich, francuskich czy oenzetowskiej misji Minusma – <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2526344,Lider-AlKaidy-w-Afryce-Polnocnej-zabity-Francuski-resort-obrony-potwierdza,2020> (data dostępu: 8.06.2022).

w latach 2013–2015 Islamskie Państwo w Iraku i Lewancie (IPIL), czyli salaficka organizacja terrorystyczna, oraz samozwańczy kalifat ogłoszony w 2014 r. na terytorium państwowym Iraku i Syrii⁴⁴. W 2010 r. al-Masri zginął w samobójczym wybuchu, a kontrolę nad organizacją przejął Abu Bakr al-Baghdadi. W tym kontekście należy wspomnieć, że to właśnie Irak stał się klasycznym przykładem żywiołowego rozwoju i ewolucji terroryzmu samobójczego. Było to bezpośrednio związane z obecnością wojsk amerykańskich i osiągnęło dość znaczną skalę, niespotykaną w innych częściach świata⁴⁵.

Rozwój tzw. Państwa Islamskiego (ISIS)

Kolejnym etapem w historii ekspansji tzw. Państwa Islamskiego było połączenie się w 2013 r. tej organizacji z frontem an-Nusra, jedną z komórek al-Kaidy w Syrii. Po pewnym czasie ugrupowanie przyjęło kolejną nazwę: Islamic State in Iraq and Greater Syria (ISIS) – Państwo Islamskie Iraku i Wielkiej Syrii (czasami w zastępstwie wykorzystuje się też nazwę Lewant, tworząc skrót ISIL)⁴⁶. Ostatecznie 29 czerwca 2014 r. islamiści ogłosili powstanie tzw. Państwa Islamskiego z Abu Bakrem al-Baghdadim jako kalifem na czele. Państwo Islamskie próbuje promować się jako nowy kalifat i tę nazwę popularyzuje w mediach⁴⁷. Tak zwane Państwo Islamskie, salaficka organizacja terrorystyczna, nieuznawane państwo arabskie oraz samozwańczy kalifat, bezpośrednio odwołuje się do ideologii i tradycji fundamentalistycznego kalifatu charydżytw⁴⁸. ISIS od początku istnienia było wspierane przez arabskie monarchie absolutne, takie jak Katar czy Arabia Saudyjska, których głównym celem pozostaje szerzenie radykalnej wersji salafickiego islamu wahhabitów. W ten sposób zwalczają oni swoich adwersarzy – inne odmiany islamu, np. tzw. bektaszytów na Bałkanach⁴⁹.

⁴⁴ Zob. P. Cockburn, *The rise of Islamic State: ISIS and the New Sunni Revolution*, London 2014.

⁴⁵ W. Filipkowski, R. Lonca, op. cit., s. 13.

⁴⁶ Zob. P. Cockburn, *The rise of Islamic State: ISIS...*

⁴⁷ P.D. Goodgame, *The globalists and the islamists: fomenting the „clash of civilizations” for a New World Order*, www.redmoonrising.com/Ikhwan/BritIslam.html, 2012 (data dostępu: 10.06.2020); S.K. Aburish, *A brutal friendship: The West and the Arab elite*, New York 1998.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ J.Th. Gordon, *ISIS’ desire to erase Sykes-Picot is rooted in fiction. Not history*, www.nationalinterest.org/feature/isis-desire-erase-sykes-picot-rooted-fiction-not-history-11293 (data dostępu: 10.06.2022). Bektaszijja (bektaszyci) to bractwo sufickie założone w XIII w. w Anatolii przez Bektasza Walego z Niszapuru. Ten nurt islamu rozpowszechnił się głównie w Turcji, ale także na Bałkanach, które pozostawały pod osmańską administracją przez cały czas istnienia imperium. Ostateczny kształt wierzeniom i rytuałom bektaszijji opracował w XVI w. Balim Sultan. Bektaszycka odmiana islamu ma w sobie silny pierwiastek szyicki (kult Alego Ibn Abi Taliba i 12 imamów) i przybliża bektaszijję do alewitów. Ich doktryna religijna zawiera także elementy chrześcijańskie i pogańskie. Główne cechy tego nurtu islamu to: wiara w magię liter, celibat oraz

Upadek Imperium Osmańskiego doprowadził do uformowania się nowego układu sił na Bliskim Wschodzie i dominacji Zachodu w tej części świata. Nie bez znaczenia był też fakt, że na tym obszarze odkryto znaczne złoża ropy naftowej, która w XX w. stała się wyjątkowo pożądanym surowcem, napędzającym gospodarkę mocarstw kolonialnych. W trakcie I wojny światowej imperialne ambicje Anglii i Francji na Bliskim Wschodzie osiągnęły apogeum, którego bolesne konsekwencje mieszkańcy tego regionu ponoszą do dziś. Następstwem owego układu był pakt Sykes-Picot⁵⁰, który doprowadził do powstania kolejnych europejskich kolonii na Bliskim Wschodzie, a po rozpadzie imperiów kolonialnych – nowych państw: Jordanii, Syrii, Libanu, Iraku i Kuwejtu. Kolonialiści, pragnąc utrzymać kontrolę nad podbitymi terytoriami, umiejętnie wykorzystywali i podsycali narodowo-etniczne waśnie między zantagonizowanymi mieszkańcami dawnego Imperium Osmańskiego, wykorzystując do tego lokalnych przywódców.

Strategiczny cel tzw. Państwa Islamskiego (ISIS)

Celem ugrupowania o nazwie Państwo Islamskie, będącego spadkobiercą sunnickich ekstremistów wahhabickich z okresu okupacji Iraku przez siły pokojowe ONZ i NATO, było ustanowienie państwa wyznaniowego opartego na skrajnych zasadach szariat (prawa koranicznego)⁵¹ na terytorium Iraku,

pielęgnowanie tureckiego języka literackiego (traktaty filozoficzne, poezja, literatura piękna). Baktaszyci byli związani z janczarami i tym samym odgrywali oni znaczącą rolę w polityce państwa osmańskiego. Członkowie bractwa noszą białe płaszcze (*chirka*) i kołpaki na głowach. Po likwidacji zakonów sufickich w Turcji centrum bektaszijji zostało ulokowane w Albanii (1925–1967). Obecnie szczególnie aktywnie bractwo działa w Macedonii i w Kosowie – hasło: bektaszijja, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/bektaszijja;3875675.html> (data dostępu: 18.05.2022).

⁵⁰ Umowa Sykes-Picot – tajne porozumienie z maja 1916 r. zawarte między Wielką Brytanią a Francją, za zgodą imperialnej Rosji, w sprawie podziału Imperium Osmańskiego. Porozumienie doprowadziło do rozczłonkowania Turcji, Syrii, Iraku, Libanu i Palestyny na różne obszary administrowane przez Francję i Brytyjczyków. Umowa wzięła swoją nazwę od głównych negocjatorów z Wielkiej Brytanii i Francji – sir Marka Sykesa i François Georges-Picota. Ze strony rosyjskiej obecny był także Siergiej Dimitrijewicz Sazonow, jako trzeci członek Trójporozumienia – <https://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement> (data dostępu: 12.07.2023).

⁵¹ Szariat – arab. *szari'a(t)* 'droga prowadząca do wodopoju' – prawo normujące życie wyznawców islamu zarówno w jego odmianie sunnickiej, jak i szyickiej. Islam nie uznaje rozdziału życia świeckiego od religijnego i dlatego reguluje zwyczaje religijne, organizację władzy religijnej oraz codzienne życie muzułmanina. Szariat jest sprzeczny z prawem do wolności religijnej. Opiera się na założeniu, że prawo musi dostarczać wszystkiego, co potrzebne dla duchowego i fizycznego rozwoju jednostki. Wszystkie czyny muzułmanina są podzielone na pięć kategorii: konieczne, chwalebne, dozwolone, naganne oraz zakazane. Podstawą określenia czynów koniecznych jest pięć filarów islamu. Zob. M. Marcinko (red.), *Ochrona praw człowieka w wymiarze regionalnym*, Kraków 2012, s. 122–131; K. Lankosz, G. Sobol (red.), *Wybrane problemy współczesnego prawa międzynarodowego*, Kraków 2013, s. 198–209; A. Hourani, *Historia Arabów*, przeł. J. Danecki, Gdańsk 1995, s. 78.

Syrii oraz Libanu. Samozwańczy kalifat, oprócz operacji militarnych, dopuszczał się czystek etnicznych czy wysiedleń ludności oraz posługiwał się tzw. wojną psychologiczną, wykorzystując strategię zarządzania strachem⁵². W związku z tym rzecznik prasowy ISIS Abu Muhammad al-Adnani al-Szami oświadczył, że tzw. niewierni mają tylko następującą alternatywę: albo dokonają konwersji na islam, albo zostaną zobowiązani do płacenia podatku od innowierców (*jizyah*), pobieranego w krajach muzułmańskich, oraz poddania się woli samozwańczego państwa ISIS⁵³. W ten sposób tzw. Państwo Islamskie sprawowało kontrolę nad podbitym terytorium, stosując przemoc, terror, wyzysk oraz wykorzystując strach członków podbitej ludności⁵⁴.

Należy wyraźnie zaznaczyć, że żadne z ugrupowań fundamentalistycznych (nie licząc nigeryjskiego Boko Haram oraz właśnie ISIS) nie odważyło się zapowiedzieć odbudowy kalifatu i odrodzenia się stanowiska kalifa. Kalifat w wydaniu ISIS stanowi hierarchiczną strukturę organów państwowych, która obejmuje również inne instytucje, tworzące cały aparat tzw. Państwa Islamskiego⁵⁵. Organizacja ta doskonale łączy w sobie wszystkie cechy przypisywane nowoczesnym, hybrydowym organizacjom terrorystycznym. Nosi znamiona grupy terrorystycznej, państwa, organizacji przestępczej, formacji o charakterze zbrojnym, sieci terrorystycznej, a także organizacji o podłożu religijnym. Składa się ona z następujących części: Rady Szariat, Rady Ummy, Rady Wojskowej oraz Rady Bezpieczeństwa⁵⁶. Ponadto przywódcy ISIS przekształcili dotychczasowe struktury lokalnej administracji, powołując do życia własne prowincje – wilajety⁵⁷. W związku z tym tzw. Państwo Islamskie zawiera prawie wszystkie niezbędne elementy struktury państwowej, które określa prawo międzynarodowe publiczne: ludność, terytorium (warunek częściowo spełniony⁵⁸) i władzę najwyższą⁵⁹. Niemniej jednak doktryna współczesnego

⁵² Zob. A. Öhman, *Strach i lęk z perspektywy ewolucyjnej, poznawczej i klinicznej*, [w:] M. Lewis, J. Haviland-Jones (red.), *Psychologia emocji*, przeł. M. Kacmajor i in., Gdańsk 2005, s. 719–744; U. Beck, *Spółczesność światowego ryzyka. W poszukiwaniu utraconego bezpieczeństwa*, przeł. B. Baran, Warszawa 2012, s. 204.

⁵³ W. Świącicka-Salwin, *W jakim kierunku zmierzają działania ISIS*, www.nowastrategia.org.pl/w-jakim-kierunku-zmierzaja-dzialania-isis/, 2015 (data dostępu: 10.05.2022).

⁵⁴ Zob. R. Bania, *Powstanie tzw. Państwa Islamskiego w Iraku*, [w:] R. Bania, R. Czulda, K. Zdulski (red.), *Problemy bezpieczeństwa Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA)*, Łódź 2016.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ M. Wachnicki, *Jak wygląda struktura organizacyjna Państwa Islamskiego? „Ma wiele elementów totalitaryzmu”*, http://wyborcza.pl/1,76842,16899161,Jak_wyglada_struktura_organizacyjna_Panstwa_Islamskiego_html#ixzz3tULYAm9B, 2014 (data dostępu: 10.06.2022).

⁵⁷ T. Karosik, *ISIS continues its state-building project unabated*, <http://english-alarabija.net/en/views/news/middle-east/2014/11/23/ISIS-continues-its-state-building-project-unabated.html> (data dostępu: 10.06.2020).

⁵⁸ I. Neriah, *The structure of the Islamic State (ISIS)*, <http://www.jcpa.org/structure-of-the-islamic/state,2014> (data dostępu: 10.05.2022).

⁵⁹ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005, s. 115–118.

prawa międzynarodowego publicznego podaje jeszcze jeden warunek, a mianowicie powszechne uznanie międzynarodowe, którego z oczywistych względów ISIS nie uzyskało.

Powstanie i spektakularny rozwój ISIS pozostaje ściśle związany z pojawieniem się pod koniec lat 90. XX w. nowych organizacji terrorystycznych na Bliskim Wschodzie. Wszystkie te ugrupowania charakteryzuje znaczna motywacja religijna oraz to, że są celem podejmowanych przeciwko nim działań Stanów Zjednoczonych, dążących do regionalnej dominacji na Bliskim Wschodzie⁶⁰. Obecnie jednak „amerykańska inicjatywa” powoli traci na sile, a na horyzoncie pojawił się „stary gracz”, czyli Rosja (wcześniej ZSRR). Zdecydowanie później postanowiła ona zaangażować się w Syrii także przeciwko ISIS, ale w wyniku rozproszenia tzw. Państwa Islamskiego ma szansę na odzyskanie dawnych stref wpływów w tej części świata⁶¹.

Należy jednak wyraźnie stwierdzić, że powstanie ISIS to efekt różnorodnych, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych czynników, a tylko jednym z nich jest ukształtowanie się na Bliskim Wschodzie ideologii fundamentalistycznej (anty Zachód i oskarżającej Zachód o wszelkie problemy i nierówności, będące udziałem muzułmanów). „Kolejnym czynnikiem jest radykalizacja nastrojów politycznych, związana z amerykańskimi operacjami wojskowymi w obszarze Zatoki, podkreślającymi przekonanie fundamentalistów o negatywnej roli Zachodu w polityce bliskowschodniej⁶². Innym elementem są wydarzenia Arabskiej Wiosny, w czasie której Zachód, USA czy wreszcie lokalne państwa arabskie przyjęły realizację polityki, która sama generowała dalsze problemy w państwach bliskowschodnich”⁶³.

Pojawienie się i powolny rozpad ISIS rodzi kolejne pytania o przyszłość tego rodzaju ugrupowań, bo – jak pokazuje historia – mogą one dysponować znaczną siłą, zarówno militarną, jak i polityczną, i są zdolne do podporządkowywania sobie ludności i terytorium. Niemniej jednak „zbyt wczesne przejście od fazy planowania do realizacji projektu tworzenia nowego państwa podważa w istocie sukces całego przedsięwzięcia (pod postacią kalifatu). Sytuację komplikuje także dobór środków wykorzystywanych do realizacji tego celu. Apoteozowanie przemocy i pomijanie mniej spektakularnych działań zraża do projektu odtworzenia kalifatu znaczącą większość społeczności muzułmańskiej wyznającej umiarkowane poglądy. Tzw. Państwo Islamskie zamiast perswazji

⁶⁰ C. Acun, *Neo al Qaeda: The Islamic State of Iraq and the Sham (ISIS)*, „SETA Perspective” 2014, nr 10, s. 22; E. Hunt, *Zarqawi's „Total War” on Iraqi Shiites Exposes a Divide among Sunni Jihadists*, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/zarqawis-total-war-on-iraqi-shiites-exposes-a-divideamong-sunni-jihadists>, 2005 (data dostępu: 10.05.2022).

⁶¹ Wątek obecności Federacji Rosyjskiej na Bliskim Wschodzie powoli wraca w związku z rosyjską interwencją w Syrii i wsparciem Rosji dla reżimu Baszara al-Asada. Ramy tego opracowania nie pozwalają na rozwinięcie tej tezy (została ona jedynie zasygnalizowana).

⁶² Zob. R. Bania, op. cit.

⁶³ Ibidem.

stosowało opresję, a działania integrujące ummę zastępowało represjami. Przemoc spełniała swoją rolę tylko w krótkiej perspektywie czasowej. Projekty długofalowe, takie jak budowa kalifatu (państwa), wymagają szerokiego poparcia społecznego, na które dżihadysty z Państwa Islamskiego jeszcze nie zapracowali”⁶⁴.

Tak zwane Państwo Islamskie (ISIS) to salaficka organizacja terrorystyczna, która bynajmniej nie była nową strukturą organizacyjną, ale ze względu na spektakularny zasięg jej działań, a przede wszystkim ich skutki, stanowiła swoiste *novum* na Bliskim Wschodzie⁶⁵. Jednym z najważniejszych postulatów organizacji było jawne zakwestionowanie bliskowschodniego ładu terytorialnego i kontrpropozycja utworzenia (odnowienia) kalifatu arabskiego i namaszczenie przywódcy ISIS, Abu Bakra al-Baghdadiego, na nowego kalifa. Wydarzenie to było katalizatorem mobilizującym ówczesnych członków organizacji i przelożyło się na pozyskiwanie nowych naśladowców. Twórcy ruchu umiejętnie posłużyli się narracją odnoszącą się do tradycji politycznej świata arabsko-muzułmańskiego, legitymizując działania ISIS⁶⁶. W związku z tym przywódcy tzw. Państwa Islamskiego, określając się jako nowe i w założeniu jego twórców jedyne bliskowschodnie państwo, zwrócili się przeciwko pozostałym regionalnym aktorom. Generowało tym samym konflikty lub podtrzymywało już istniejące.

Twórcy ISIS podjęli dość ambitną próbę zagarnięcia muzułmańskiego świata na Bliskim Wschodzie i narzucenia innym wyznawcom (nie tylko islamu) swojej dominacji pod postacią quasi-państwowej struktury społecznej. Jednocześnie przywódcy ISIS nie zamierzali zrezygnować ze *stricto* terrorystycznego i zarazem kryminalnego *modus operandi*, o czym świadczą zamachy przeprowadzane w Europie⁶⁷. Stanowi to dowód na to, że działalność tzw. Państwa Islamskiego przeciwko podmiotom regionalnym i międzynarodowym bardzo często opisywana jest w kontekście splotu fundamentalizmu religijnego, terroryzmu i przestępczości kryminalnej z elementami zbrodni wojennych (patrz: działalność ISIS w Syrii).

Obecnie ISIS pozostaje w rozkładzie, a jego poszczególne części ulegają bądź rozproszaniu, bądź przekształceniu w kierunku organizacji terrorystycznej (w świetle doktryny międzynarodowego prawa karnego ISIS nigdy nie było państwem, ale organizacją terrorystyczną działającą na zasadach międzynarodowej organizacji przestępczej). Niemniej jednak idea kalifatu jest już zaszczerpiona, a znawcy tematyki bliskowschodniej zgodnie twierdzą, że islamski fundamentalizm będzie regularnie powracał w różnych odsłonach (patrz: działalność tzw. organizacji kulturalnych na Bałkanach Zachodnich, głównie

⁶⁴ A. Wejkszner, *Państwo Islamskie – fenomen nowego dżihadystycznego protopaństwa*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 4, s. 77–91.

⁶⁵ M.M. Dziekan, R. Bania, K. Zdulski, op. cit., s. 126–140.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Ibidem.

w Bośni i Hercegowinie). Tezę tę uwiarygodnia wypowiedź asyryjskiego uchodźcy znajdującego się w Szwecji: „Zachód chce wierzyć, że między fundamentalistami są jakieś zasadnicze różnice, więc w to wierzy, ale Państwo Islamskie, Bractwo Muzułmańskie, Wolna Armia Syryjska, Al-Kaida, An-Nusra, ugrupowania opozycyjne wobec Asada to jedno i to samo. Wszyscy chcą powołania kalifatu, sunnickiego państwa rządzonego przez muzułmanów, w którym nie ma miejsca dla chrześcijan ani żadnych innych mniejszości na Bliskim Wschodzie. Nie będzie chrześcijań, nie będzie jazydów, nie będzie Asyryjczyków ani Ormian. Zostaną tylko muzułmanie”⁶⁸.

* * *

W połowie lipca 2023 r. polskie media podały informację, że młody Polak, który dokonał konwersji na islam, planował zamach samobójczy. Jego zamiary udaremniły polskie służby bezpieczeństwa.

Podsumowanie

Fundamentalistyczne odłamy islamu nie są bynajmniej wytworem współczesnego świata. Liczne historyczne źródła dowodzą, że tego rodzaju ugrupowania religijne towarzyszyły ludzkości od zarania dziejów, a jedynie różne były: ich pochodzenie, ideologia, motywy działania czy środki powiększania wspólnoty wiernych. Obecnie obserwuje się szczególną aktywność tych ugrupowań na Bliskim Wschodzie i w Europie Zachodniej.

Ideologia ISIS było swoistą hybrydą radykalnej doktryny religijnej, surowych norm obyczajowych i arabskiej ekonomii. Próbowana wprowadzić w życie koncepcję kalifatu. Wprawdzie ISIS została utworzona jako „nowe arabskie państwo”, to jednak w rzeczywistości organizacja ta działała jak wzorcowa zorganizowana grupa przestępcza, posługująca się przemocą, torturami i gwałtem. Otoczka religijna miała jakoby usprawiedliwiać owe zbrodnie, które były niezbędne do ustanowienia na podbitych ziemiach tzw. muzułmańskiego domu pokoju. Ponadto członkowie ISIS (dowództwo rekrutowało się z dawnych irackich oficerów) bezwzględnie wykorzystywali reguły średniowiecznego radykalnego islamu (dyskryminacja kobiet, innowierców, konwertytów i innych) celem podporządkowania i terroryzowania autochtonicznej ludności, sami zaś łamali reguły, które siłą wprowadzali na podbite tereny.

Ideolodzy ISIS eklektycznie i bardzo wybiórczo czerpali inspirację z charydyzmu, wahhabizmu i dorobku Braci Muzułmanów⁶⁹, tworząc niebezpiecz-

⁶⁸ D. Rosiak, *Ziarno i krew (podróż śladami bliskowschodnich chrześcijan)*, Wołowiec 2015, s. 30.

⁶⁹ Niniejsze odłamy radykalnego islamu zostały jedynie zasygnalizowane i wymagają oddzielnego opracowania.

ny monolit opierający się na regułach radykalnego islamu, przeciwstawiający się modernizmowi, demokracji, tolerancji religijnej i prawom człowieka. Wymienione wartości reprezentuje cywilizacja Zachodu, która siłą próbowała je narzucić muzułmańskim społecznościom Bliskiego Wschodu. Doprowadziło to do niekontrolowanych przemian tego regionu, rozbicia tradycyjnej tkanki społecznej, w końcu do konfliktu zbrojnego i zaangażowania się możliwych tego świata w operację na Bliskim Wschodzie. W ten oto sposób bogata Europa spłaca kolonialny dług wobec arabskich i muzułmańskich narodów oraz ludów, które uprzednio podbiła, skolonizowała i ograbiła z licznych bogactw (starożytnych zabytków, manuskryptów, rzeźb itp.), a nade wszystko eksploatowała istniejące w tym regionie złoża ropy naftowej.

Wymienione działania stały się katalizatorem do odradzania się skrajnych, fundamentalistycznych muzułmańskich ruchów religijnych. Wprawdzie, jak stwierdza Monika G. Bartoszewicz, siła militarna Kalifatu upadła, jednak duch symbolizujący tzw. Państwo Islamskie przerósł jego siłę wojskową, instytucjonalną, ekonomiczną i terytorialną⁷⁰ oraz wzmocnił ideologię fundamentalistycznego islamu czy – jak podkreślono w niniejszym tekście – islamizmu.

Wykaz literatury

- Aburish S.K., *A brutal friendship: The West and the Arab elite*, St. Martin's Griffin, New York 1998.
- Acun C., *Neo al Qaeda: The Islamic State of Iraq and the Sham (ISIS)*, „SETA Perspective” 2014, nr 10.
- Amstronng K., *W imię Boga. Fundamentalizm w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie*, Wyd. W.A.B., Warszawa 2005.
- Bania R., *Powstanie tzw. Państwa Islamskiego w Iraku*, [w:] R. Bania, R. Czulda, K. Zdulski, (red.), *Problemy bezpieczeństwa Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA)*, Łódź 2016.
- Bartoszewicz M.G., *Siła czy przesilenie? Działalność i znaczenie Państwa Islamskiego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2020, nr 20(22).
- Beck U., *Spółczesność światowego ryzyka. W poszukiwaniu utraconego bezpieczeństwa*, przeł. B. Baran, Wyd. Scholar, Warszawa 2012.
- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Cockburn P., *The rise of the Islamic State*, Verso, New York–London 2015.
- Cockburn P., *The rise of Islamic State: ISIS and the New Sunni Revolution*, Verso, London 2014.
- Delumeau J., *Strach w kulturze Zachodu*, przeł. A. Szymanowski, Wyd. PAX, Warszawa 1986.
- Dziekan M.M., Zdulski K., Bania R., *Arabska wiosna i świat arabski u progu XXI wieku*, Wyd. UŁ, Łódź 2020.

⁷⁰ M.G. Bartoszewicz, op. cit., s. 61.

- Filipkowski W., Lonca R., *Analiza zamachów samobójczych w aspekcie kryminologicznym i prawnym*, cz. I, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2010, nr 2(10).
- Goodgame P.D., *The globalists and the islamists: fomenting the „clash of civilizations” for a New World Order*, www.redmoonrising.com/Ikhwan/BritIslam.html, 2012.
- Gordon J.Th, *ISIS’ desire to erase Sykes-Picot is rooted in fiction. Not history*, www.nationalinterest.org/feature/isis-desire-erase-sykes-picot-rooted-fiction-not-history-11293.
- Hanausek T., [w:] Kędzierska G. (red.), *Organizacyjne i prawne aspekty działań antyterrorystycznych*, Wyd. WSPol, Szczytno 2002.
- Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, przeł. H. Pawlikowska-Gannon, Świat Książki, Warszawa 2001.
- Holyst B., *Kryminologia*, wyd. piąte, PWN, Warszawa 1994.
- Hourani A., *Historia Arabów*, przeł. J. Danecki, Wyd. Marabut, Gdańsk 1995.
- Hunt E., *Zarqawi’s „Total War” on Iraqi Shiites Exposes a Divide among Sunni Jihadists*, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/zarqawis-total-war-on-iraqi-shiites-exposes-a-divideamong-sunni-jihadists>, 2005.
- Karosik T., *ISIS continues its state-building project unabated*, <http://english-alarabija.net/en/views/news/middle-east/2014/11/23/ISIS-continues-its-state-building-project-unabated.html>.
- Kepel G., *Fitna. Wojna w sercu islamu*, przeł. K. Pachniak, Wyd. Dialog, Warszawa 2006.
- Kunicki Z., *Religia. Fundamentalizm religijny i liberalne wyzwania. Od doktryny do postawy*, „Forum Politologiczne” 2005, t. 2.
- Lankosz K., Sobol G (red.), *Wybrane problemy współczesnego prawa międzynarodowego*, Wyd. Kasper, Kraków 2013.
- Laub Z, *The Islamic State*, <https://www.cfr.org/background/islamic-state>, 2016.
- Leniarski R., *Handlarzu Śmierci, Wiktorze Bucie, Rosja nie zapomniała twojego milczenia*, <https://wyborcza.pl/7,75399,29245241,handlarzu-smiercia-wiktorze-bucie-rosja-nie-zapomniała-twojego.html>.
- Lonca R., *Polska wobec obecnych zagrożeń terroryzmu globalnego*, [w:] E.W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny. Terroryzm. W ujęciu praktycznym*, Zakamycze, Kraków 2005.
- Marcinko M. (red.), *Ochrona praw człowieka w wymiarze regionalnym*, Ośrodek Międzynarodowego Prawa Humanitarnego i Praw Człowieka WPiA UJ, Kraków 2012.
- Neriah I., *The structure of the Islamic State (ISIS)*, <http://www.jcpa.org/structure-of-the-islamic/state>, 2014.
- Öhman A., *Strach i lęk z perspektywy ewolucyjnej, poznawczej i klinicznej*, [w:] M. Lewis, J. Haviland-Jones (red.), *Psychologia emocji*, przeł. M. Kacmajor i in., GWP, Gdańsk 2005.
- Parafianowicz Z., *Śniadanie pachnie trupem (Ukraina na wojnie)*, Wyd. Mando, Kraków 2022.
- Pawłowski J., *Terroryzm we współczesnym świecie*, Bellona, Warszawa 2001.
- Piowowski J., Depo J., Pajorski P., *Fundamentalizm islamski a terroryzm w XXI wieku*, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron”, Kraków 2015.
- Pływaczewski E.W., *Wokół związków pomiędzy terroryzmem a przestępczością zorganizowaną*, [w:] K. Indecki (red.), *Przestępczość terrorystyczna. Ujęcie praktyczno-dogmatyczne*, Wyd. WiS, Poznań 2006.
- Redo S., *Uzbekistan i Narody Zjednoczone w walce z międzynarodową przestępczością zorganizowaną*, [w:] T. Bodio (red.), *Uzbekistan. Historia – społeczeństwo – polityka*, Wyd. Elipsa, Warszawa 2001.

- Rosiak D., *Ziarno i krew (podróż śladami bliskowschodnich chrześcijań)*, Wyd. Czarne, Wołowiec 2015.
- Sivan E., *Radykalny islam*, przeł. A. Kosior, Wyd. Libron, Kraków 2005.
- Święcicka-Salwin W., *W jakim kierunku zmierzają działania ISIS*, www.nowastrategia.org.pl/w-jakim-kierunku-zmierzaja-dzialania-isis/, 2015.
- Todenhöfer J., *ISIS od środka. 10 dni w „Państwie Islamskim”*, przeł. E. Kowynia, Wyd. UJ, Kraków 2015.
- United Nations Development Programme, *Human Development Report 1994*, New York 1994.
- Wachnicki M., *Jak wygląda struktura organizacyjna Państwa Islamskiego? „Ma wiele elementów totalitaryzmu”*, http://wyborcza.pl/1,76842,16899161,Jak_wyglada_struktura_organizacyjna_Panstwa_Islamskiego_html#ixzz3tULYAm9B, 2014.
- Wejksznier A., *Państwo Islamskie – fenomen nowego dżihadystycznego protopaństwa*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 4.
- Wójcik Ł., *Islam eksportowy*, „Polityka” z 21 marca 2017 r., nr 3103.
- Zubrzycki W., *Fundamentalizm religijny w islamie*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2016, nr 23.

Summary

Criminological basis of Islamic religious fundamentalism – selected dimensions

Keywords: criminal law, international law, criminology, radical Islam, religious terrorism, religious fundamentalism, security, organized crime.

The main thesis of the article is that the fundamentalist branches of Islam are not a product of modern times. Numerous historical sources indicate the existence of such groups from the beginning of the existence of this religion. The article consists of three main parts. The first one contains an introductory introduction to the subject presented in the study. The second contains concise information on the theoretical and practical links between religious fundamentalism, terrorism and organized crime. The third concerns the genesis, functioning and collapse (or rather dispersion) of the so-called the Islamic State – in reality, a terrorist criminal organization that cynically uses strict religious precepts to subjugate the conquered territories and the population living there. The summary of the text contains final conclusions that clearly remind about radical religious movements that often form a kind of criminal and terrorist criminal conglomerate appearing in various parts of the world (both in Europe, Asia and Africa); with varying intensity. These organizations are clearly opposed to the values of the so-called the west; they reject the idea of human rights and promote the values (or anti-values) of fundamental criminal religious movements.

